Bloomberg Businessweek
כתבות בכעדיות מהמגזין העסקי המוביל בארה"ב

גיליון מס' 267 אפריל 2023
המחיר: 64 שקל המחיר באילת: 54.7 שקל

TheMarker
מגזין העסקים של ישראל

28 **עכשיו או לעולם לא**
הציבור הישראלי דווקא תומך בשיעורים גבוהים בניסוח חוקה. פרופ' אוריאל רייכמן אומר שההתעוררות האזרחית היא הזדמנות בלתי חוזרת לכתוב אותה, ולהשלים את מה שכשלו לעשות מייסדי המדינה
איתן אבריאל

המערה: חוקה

המחאה נגד ההפיכה המשטרית לא תסתפק בהשבת גלגל החקיקה לאחור. אם כבר מעצבים מחדש את הסטטוס קוו, צריך לחזור להבטחה שניתנה בהכרזת העצמאות

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 96-98 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com

the marker
עמוד 28 , 02/04/2023 , 18.74 x 25.04
כתבים: איתן אבריאל
85548281

"אם אין לי זכויות - אני לא מכיר בלגיטימיות השלטון"

כבר לפני 35 שנה הוביל **פרופ' אוריאל רייכמן** מהלך לניסוח חוקה לישראל - שנכשל. עכשיו הוא יוצא לניסיון נוסף: חוקה על פי עקרונות מגילת העצמאות, ומאבק בהשתלטות של הציונות הדתית והחרדים על המדינה

מאת **איתן אבריאל**

צילום: עופר וקנין

בעשרת השבועות הראשונים של המחאה נגד ההפיכה המשטרית, קודם ברחוב קפלן בתל אביב ובהמשך בעשרות ערים ויישובים, התמקדו המפגינים בדחיית הצעות החוק של הקואליציה, בעיקר מרגע שהובהר כי השלמת החקיקה תהפוך את ישראל לאוטוקרטיה. המוחים דרשו "דמוקרטיה", פסלו "דיקטטורה", וזעקו "בושה" כלפי ראש הממשלה בנימין נתניהו והחבורה שמובילה את החקיקה - אך לא הציעו לה חלופות. עד אז, לכאורה, אם הקואליציה היתה נסוגה ממקבץ החוקים הללו וחוזרת לסדר שקיים כיום, המפגינים היו מקפלים את הדגלים וחוזרים לשגרה.

אבל בשבוע ה־11 חל שינוי: בקרב המוחים החלה לחלחל ההבנה שמה שהיה כבר לא יהיה, מדינת ישראל לא תחזור למקום שבו היתה לפני ה־4 בינואר, התאריך שבו שר המשפטים יריב לוין הציג במסיבת עיתונאים את תוכנית החקיקה שלו. הדוברים במחאות הציגו אז לראשונה לא רק דחייה של חוקי לוין, אלא גם דרישה פרואקטיבית, קריאה לפעולה: חוקה לישראל. בנוסף לקריאות "בושה, בושה" החלו לזעוק המפגינים גם "חוקה, חוקה", ובשבועות לאחר מכן החלו להופיע על השלטים לא רק ניסוחים על "דמוקרטיה" מול "דיקטטורה" ותמונות של נתניהו יחד עם מנהיגי הונגריה וטורקיה, אורבן וארדואן, אלא גם מסרים על "חוקה לישראל", "בלי חוקה אין פשרה", וגם מוקדי "חתימה" סמליים על מגילת העצמאות, שבכל תסריט ובכל ניסוח תהיה הבסיס של החוקה העתידית, אם וכאשר חוקה כזו תיחתם.

אבל האם יש סיכוי לכינון חוקה בישראל? בעת קום המדינה, כשדוד בן גוריון קרא בפני הציבור את נוסח מגילת העצמאות, ההחלטה היתה להקים אסיפת נבחרים שתחוקק חוקה - זה מעולם לא קרה, למרות שורה של ניסיונות, תמיד בשל התנגדות פוליטית של הדתיים והחרדים, והחלופה שהתקבלה היתה המודל של חוקי יסוד.

על פי מחקרים, בציבור הישראלי שוררת הסכמה רחבה באשר לכינון חוקה, כל עוד חוקה כזו תנוסח בהתאם לעקרונות של מגילת העצמאות. פרויקט רחב שביצע מוסד שמואל נאמן בטכניון, באמצעות ד"ר איתן אדרס, ד"ר ראובן גל, פרופ' זאב תדמור ופרופ' עירד לבנה, תחת הכותרת "המחנה המשותף: מתווה מוסכם לפרדיגמות לאומיות ארוכות טווח", התבסס על סקרים וראיונות עומק עם כ־40 דמויות בולטות מכל המגזרים והקשת הפוליטית בישראל, והראה כי "הכרזת העצמאות וערכיה הם הנורמה הבסיסית של מדינת ישראל". במחקר, שפורסם ביוני 2022, הסיקו החוקרים כי ניתן לנסח רעיון מסדר חדש ומוסכם לכלל החברה שיהיה זה: "מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי, היא מדינה יהודית ודמוקרטית, המכבדת את זכויות האדם ומכילה את ערכי כל מרכיבי החברה הישראלית" - ומחקר זה נערך בזמנים שקטים יותר מאלה שבהם נמצאת החברה בישראל כיום.

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 98-96 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com

the marker
עמוד 29 , 02/04/2023 , 19.22 x 24.62
כתבים: איתן אבריאל
85548282

במוסד שמואל נאמן הופתעו מהתוצאות. בשל המתח המובנה בין מדינה יהודית לבין מדינה דמוקרטית, במיוחד מצד הערבים והחרדים, שיחד מהווים כשליש מהציבור, הם הניחו כי הציונות, שהיתה הרעיון המסדר שהביא להקמת המדינה, כבר אינה מתאימה לעת הנוכחית, וחששו שלא ימצאו רעיון אחר שעליו ניתן להסכים. אלא שלהפתעתם רוב הציבור, לרבות הערבים והחרדים, מסכים לפרק החזון של מגילת העצמאות, ו"כמעט כולם הצביעו, ביודעין או בלי משים, על מגילת העצמאות כעל מסמך שמהווה בסיס רחב לרעיונות מסדרים בני תוקף" - כך על פי מסקנות המחקר.

בהמשך, לאחר שהנשאלים הסכימו שהמצב הקיים מערער את יסודות הרעיון הציוני ויש צורך חיוני ומיידי ברעיונות מסדרים אחרים, זיהו החוקרים שישה נושאים יסודיים שעליהם יש להסכים כדי ליצוק תוכן מעשי לחזון החדש. השישה הם: חינוך, מהי מדינה יהודית ודמוקרטית, כיצד ליצור כלכלת שוק

כשדוד בן גוריון קרא בפני הציבור את נוסח מגילת העצמאות, ההחלטה היתה להקים אסיפת נבחרים שתחוקק חוקה - אבל זה מעולם לא קרה, למרות שורה של ניסיונות, תמיד בשל התנגדות פוליטית של הדתיים והחרדים. החלופה שהתקבלה היתה המודל של חוקי יסוד

בעלת מודעות סביבתית, מהי הממלכתיות, מערכות היחסים של ישראל בתוך המזרח התיכון, ומעמדה של ישראל בין העמים. לכאורה, מרגע שזוהה רעיון מסדר שמקובל כמעט על כל הציבור, ועוד כזה שעקרונותיו כבר מצויים במסמך היסטורי כמו מגילת העצמאות, ולאחר עבודה נוספת של פירוט כללי המשחק בנושאים השונים, ניתן לכתוב חוקה שתתקבל על ידי הכנסת ושתוגן מפני שינויים תכופים באמצעות התניית השינויים ברוב גדול של נבחרי העם. חוקה כזו, כמובן, תחזק מאוד את הדמוקרטיה הישראלית ותיצור כלי נוסף, במקביל לעצמאות בית המשפט, להגנה על מיעוטים ולשמירה על זכויות האזרח, כפי שרוב הציבור מבקש אותן.

מהפכת משפט ההלכה

אבל אם קיימת הסכמה רחבה, מדוע חוקה כזו לא חוקקה עד כה, והאם יש סיכוי לדריש־תם של המפגינים הדורשים לאמץ אותה? כדי לנסות לענות על כך פנינו לפרופ' אוריאל רייכמן, מייסד ויו"ר אוניברסיטת רייכמן ומשפטן, שלפני 35 שנה יצא למסע שנמשך כשש שנים בניסיון לחוקק חוקה לישראל. המאבק ההוא נכשל, ועתה מבקש רייכמן לצאת למסע נוסף, הפעם עם הצוות שלו באוניברסיטה שהקים.

בשיחה עמו, שעות אחרי שנחת בישראל מארצות הברית, היה רייכמן נסער מאוד מההתפתחויות בכנסת וחוקי ההפיכה השיפוטית, והיא לא התקדמה כפי שראיון עם פרופ' למשפטים על נושא כבד כמו חוקה היה צפוי ◄

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 96-98 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com

the marker
עמוד 30 , 02/04/2023 , 18.54 x 24.87
כתבים: איתן אבריאל
85548283

ועידת קטוביץ', 1884. חובבי ציון חוללו שינוי וקבעו כי הלאום חשוב מהדת **צילום: P. Krause/הספרייה הלאומית**

▸ להתקדם. רייכמן היה אישי, רגשי, פוליטי, כועס, מתוסכל, קופץ מנושא לנושא - אבל גם נחוש להילחם נגד מה שהוא רואה כסכנה קיומית ברורה ומיידית לישראל.

היית ממובילי המאבק לחוקה בסוף שנות ה־80. הציבור ברחובות דורש חוקה כהגנה מפני הפיכה משטרית ומחשש להפיכת יש־ראל לדיקטטורה דתית. מדוע לא שומעים את קולך בדיון הזה?

"צריך לחזור קצת להיסטוריה. הציונות היתה מהפכה אדירה עבור העם היהודי: ב־1884, בוועידת קטוביץ', הוקם ארגון חדש של חובבי ציון עם פרוגרמה חדשה, שאומרת שהדבר העיקרי הוא הלאום ולא רק הדת. ב־1887 מגיע הרצל, בקונגרס הציוני הראשון, ומתחילה תנועת העבודה ויישוב הארץ. הגדו־לה של הרצל היא שהוא יצר תנועה קטנה יח־סית, אבל עם מסר ברור, ארגון ופעולה מדינית. אחרי מלחמת העולם השנייה והשואה, בה' באייר תש"ח, מתייצב היישוב היהודי הקטן מאחורי הכרזת העצמאות שמקריא בן גוריון, והכרזת העצמאות הזו מבטאת את המצע הציוני - שהחרדים מתנגדים לו. ההכרזה הזו קובעת: יהיה משפט חוקתי בישראל. תהיה חוקה ביש־ראל. האסיפה המכוננת נבחרת, הופכת לכנסת, ומחליטה באחד באוקטובר 1948 לכונן חוקה".

זה לא קרה.

"נכון. התברר אז שאי אפשר לעשות את זה ואחר כך בחרו דרך אחרת, עם חוקי היסוד. מנ־חם בגין רצה בחוקה, ויש ציטוט נהדר שלו: 'צריך שאדם ירגיש בביתו'. אבל הצהרת העצ־מאות מכריזה מפורשות שהמדינה מחפשת שלום, ושכל מי שרוצה לחיות אתנו יהיה אז־רח שווה במדינה, ושיהיה שוויון בלי הבדלי דת, גזע ומין. יהיה חופש דת, ויהיה חופש מדת. מדינת ישראל לא קמה בידי שמים: במ־לחמת העצמאות נלחמו ומתו אלפים, 5% מה־נוער, ביניהם שליש מהפלמ"ח. כולם נלחמו עבור העקרונות שלה שהם הכרזת העצמאות של מדינת ישראל. בעיני, הכרזת העצמאות היא המסמך השני הכי חשוב - הראשון הוא עשרת הדיברות, שהוא המסמך של עבדים שיוצאים ממצרים ומתגבשים כעם תחת העק־רון של התנגדות לאלילות. אלוהים מציג את עצמו, והמסר החשוב ביותר הוא האנושיות. אותו הדבר מתרחש בסיפור שלנו, שאין כדוג־מתו בהיסטוריה האנושית: עם שגלה מאדמתו - שנעלם, למעשה - מגיע למסמך הזה של הכ־רזת העצמאות ויוצר באמצעותו את קיום המ־דינה היהודית, יחד עם עקרונות היסודות המוסריים: החתירה לשלום, השוויון, והאמירה שתהיה שיטה חוקתית שתשמור על המדינה".

אתה נשמע נסער מהתיאור ההיסטורי הזה. מדוע?

מהו הסיפור הגדול שלנו

האם ישראל כמדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית?

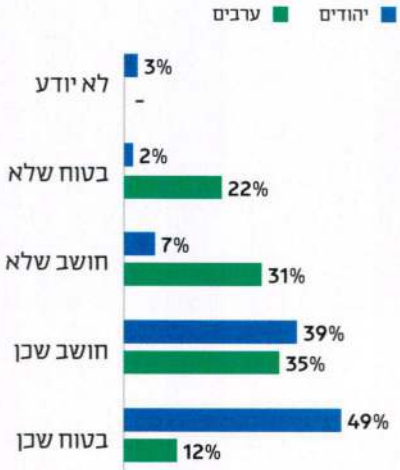

האם אתה תומך בחזון מגילת העצמאות כבסיס לחזון משותף לכלל תושבי ישראל

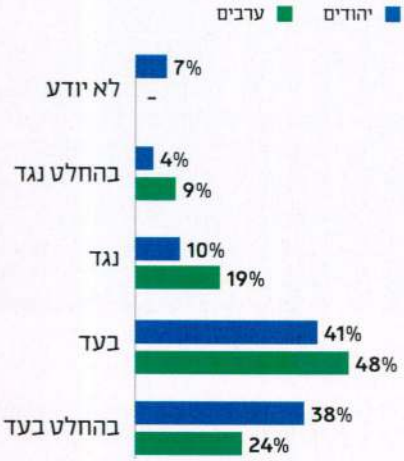

מקור: מוסד שמואל נאמן, סקר מיוני 2022

"אני יליד 1942, גדלתי תחת שלטון המנ־דט, שמעתי את סיפורי השואה ואני זוכר שא־מא שלי שלחה אותי עם תיק קטן וכמה בגדים לתת לעולים שבאים ואמרה: תדאג שאף שו־טר לא יראה אותך. גרנו בחדר כביסה על גג של בית, ארבע נפשות עם שירותים זמניים, כל השכנים באו לתלות את הכביסה, ככה חיינו, אבל מכיתה א' החדירו בנו את המחויבות הציונית למדינת ישראל. הלכתי לצנחנים, עליתי על מוקש ב־1963, בששת הימים הייתי קצין מילואים, נלחמתי במלחמת ההתשה בתעלה ובבקעה. ביום הכיפורים כת־בתי את הדוקטורט שלי בשיקגו וכששמעתי שיש מלחמה מיד חזרתי ונלחמתי ברמת הגו־לן. באותה מלחמה נהרג אחי, ולאחר מכן אבא שלי התאבד על קברו. והנה, אנחנו ניצבים היום בפני תופעה שהחלה אחרי מלחמת ששת הימים והתפתחה לאט: מהפכה שמקורה בק־בוצה משיחית, פועל יוצא מבנו של הרב קוק, עם תפישת עולם שאומרת שחייבים בכל דרך להביא לכך שעם ישראל יחיה תחת ההלכה. מתרחש כאן מהלך צבאי ממש".

"אנחנו ניצבים כיום בפני תופעה שהחלה אחרי מלחמת ששת הימים והתפתחה לאט: מהפכה שמקורה בקבוצה משיחית, עם תפישת עולם שאומרת שחייבים בכל דרך להביא לכך שעם ישראל יחיה תחת ההלכה. מתרחש כאן מהלך צבאי ממש"

תסביר.

"בשלב ראשון בוצעה התשה של שנים עם טענה שדמוקרטיה היא רק שלטון הרוב. כל

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 96-98 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com

כתבים: איתן אבריאל

ילד יודע שדמוקרטיה היא גם הגנה על סל של זכויות אזרח, הרי נועדנו להיות בני חורין באר־צנו. הם אומרים: אנחנו רוצים משפט הלכה, אך אנחנו יכולים להשלים עם חקיקה בכנסת כי אחרת יהיה מצב של כל דאלים גבר, וגם המערכת של המסחר והשוק לא רעה. אבל הם מתנגדים למה שנקבע בהכרזת העצמאות, שתהיה חוקה. הם מתנגדים לתפישה חוקתית כלשהי, מאחר שלפי שיטתם יש רק חוקה אחת - חוקת משה מסיני. לכן כל מה שהוא בדל חו־קה הוא פסול ויפריע להטיל את משפט ההלכה על כולנו. הם לא אוהבים את בית המשפט הע־ליון כי זה נוגד את הרצון שלהם למשפט התו־רה. זו התשה שתופסת את הציבור הישראלי: חוסר חוקה ושלטון הרוב".

איך הם הגיעו לעמדת הכוח הזו?

"החבורה הזו מנצלת את ההצלחה בבחירות. הם מחברים אליהם את החרדים, שגם הם שמ־חים לקדם את משפט ההלכה, ומיד נוצר להם כוח כי הם 50% מהקואליציה. הדבר הראשון שהם דורשים מביבי הוא החלום הרטוב של כל מהפכן: הם רוצים את המשטרה. המשטרה היא הגוף היחיד שיש לו סמכות להפעיל כוח פיזי על אזרחים. הם מקבלים את זה מיד. דבר שני, הם דורשים שורת חוקים - והכל כתוב בהסכ־מים הקואליציוניים. חוק אחד אומר שתהיה פסקת התגברות עם 61 קולות. מי שדורש את זה הם החרדים; חוק שני הוא שבית המשפט העליון, אם הוא רוצה לפסול חוקים, צריך רוב של 13 מ־15 שופטים, רוב כמעט בלתי אפשרי; וחוק שלישי: שלקואליציה יהיה רוב מוחלט במינוי שופטים. התוצאה היא שאנחנו נמצאים במצב שבו אין לנו את הגנת בית המשפט, וזו המטרה העיקרית שלהם.

"כל חקיקה שהם רוצים יכולה לעבור. כבר שמענו שהם רוצים לדחות את הבחירות לכנ־סת, למנות את יו"ר ועדת הבחירות ועוד שורה שלמה של דברים שהם מכניסים לחקיקה לשי־נוי פני המדינה. אבל הדבר שהכי כואב לי הוא שבמכה אחת אנחנו נהפכים מאזרחים לנתינים. בכל דמוקרטיה יש לאזרח סט של הגנות בסי־סיות, עקרונות שמגנים עליו כמו חופש הביטוי, חופש ההפגנה, זכות הקניין, הזכות לחיים, זכות למשפט הוגן, הזכות לשוויון ועוד שורה של חו־קים שצריך כדי להגן עליו. מה שקורה כאן הוא מצב שבו הממשלה יכולה לעשות לכל אחד מאתנו מה שהיא רוצה.

"כל סיפור החיים שלנו כאן הוא לטובת מדינת ישראל, והנה לוקחים מאתנו את הזכות הכי בסיסית: להיות אזרח במדינה. אנחנו, שי־צאנו לקרבות והשארנו את מתינו - הסיפור שלנו שזור במדינת ישראל, היינו חלק מהלב הפועם שלה - נמצאים במצב שבו אנחנו כבר לא מתגאים בתעודת האזרחות שלנו. אני טוען שאם זה המצב ואם אין לי זכויות - אז אני לא מכיר בלגיטימיות של השלטון".

בימין יאמרו לך שאתה מגזים.

"אומרים לי: 'מה אתה מדבר על מהפכה משטרית, זו בסך הכל רפורמה משפטית'. זו רפורמה משפטית? תראה את הדברים שכבר עושים כאן - זה שינוי מהותי שמתרחש, ב'בליץ'. בשום מדינה נורמלית לא היו ממשיכים את זה מול מאות אלפי אזרחים שמ־תקוממים. אין לי טענות למשיחיים - הם כתבו את הכל במצע שלהם. אבל הליכוד? זו מפלגה שנושאת את מורשת ז'בוטינסקי, את מורשת בגין, מפלגה לאומית וליברלית. חוק הגיוס החדש יפטור את כל לומדי התורה מגיוס. הוא יעביר לחרדים כספים, כולל לומדים מבוגרים, בטענה שהם מגנים על ביטחון ישראל. בתי הדין הרבניים יוסמכו לפסוק בדיני ממונות, וכ־תוצאה ייווצרו ניגודי דין במשפט הכלכלי, בני־גוד למגמה העולמית של האחדת דינים.

"שתי מערכות דינים יכניסו את הכל לב־עיות. חוק גפני יחייב ייצוג של 20% חרדים ברשויות ובתאגידים ציבוריים - וכמובן שהם לא שולחים 20% לשרת בצבא ו־20% למות, אבל בתעסוקה הם דורשים ייצוג מלא. יעבור חוק לאיסור תחבורה בשבת. לימודי דת יהוו תחליף ללימודים בטיפול באנשים, מספיקה שנה של לימודי רבנות ואתה יכול לטפל באנ־שים. יש אישור לאפליה: אפשרות לסרב לתת שירות מטעמי דת. אתה הומו? אני מסרב לש־רת אותך; ערבי? אולי גם לא. יש אפשרות לקיים הפרדה מגדרית במרחב הציבורי. ויש עוד: תבוטל העבירה של הפרת אמונים. יהיה חוק צרפתי שלפיו אי אפשר לגעת בשר כל עוד הוא ממלא את תפקידו. החסינות של חבר כנסת תהיה מוחלטת ובית משפט לא יכול לערער על כך.

"אנחנו מכירים את הסיפור של שלטון הרוב - זה קיים בהונגריה, בפולין, בטורקיה. יש להם את הסמכות לעשות הכל. אנחנו נמ־צאים ברגע שבו הולך להיבחר אורבן ישרא־לי, ושלא יהיה ספק, במסע הזה ישראל לא תשרוד. קשה לי מאוד. אני לא יכול למצוא את עצמי בהסדר חוקי כזה, או במדינת הלכה שהיא שונה מתפישת עולם של הציונות שה־קימה את המדינה. גם הפניית הגב לכולנו, שבנינו את המדינה, כואבת".

ובכל זאת, אתה מחדש את הקרב שלך על החוקה.

"בשנת ה־40 למדינה, כשהייתי דקאן הפ־קולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, חשבתי שחיוני לגמור את הפרשה הזו - חייבים חוקה. לפני 35 שנה, יחד עם פרופ' אריאל רוזן־צבי, שהיה דתי ועוד אחרים, יצאתי למסע בן שש שנים לכינון חוקה ביש־ראל. במשך שנה וחצי ניסחנו חוקה. רוזן־צבי כתב את הפרק על דת ומדינה וניסח הפרדה די מרחיקת לכת. עלה גם הרעיון של בחירת ראש ממשלה וכנסת בנפרד, ובחירת מחצית מחברי הכנסת על בסיס אזורי. בחוקה ההיא לבית המשפט היתה סמכות לפסול חוק שאינו חוקתי. זה היה מסע שבו עבדתי כמו מטורף. נתתי מאות הרצאות. הרעיון דעך והחלטנו לצאת למאבק, יחד עם פרופ' אמנון רובינשטיין ודוד ליבאי. אנשים שבתו רעב ◄

אפשר רק להרוויח

האם אימוץ פרק החזון שבמגילת העצמאות ישפיע על היחסים בין שמאל לימין

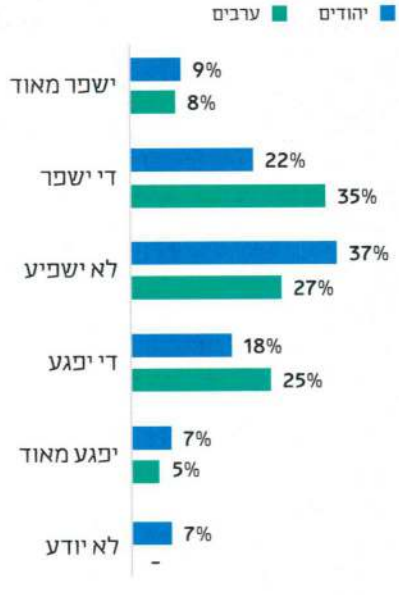

האם אימוץ פרק החזון שבמגילת העצמאות ישפיע על היחסים בין ערבים ליהודים

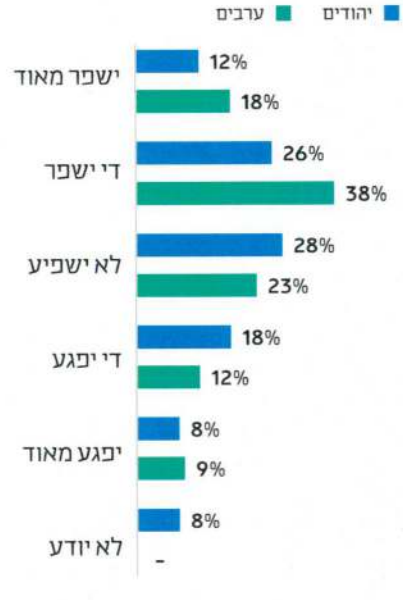

האם אימוץ פרק החזון שבמגילת העצמאות ישפיע על היחסים בין חרדים לחילונים

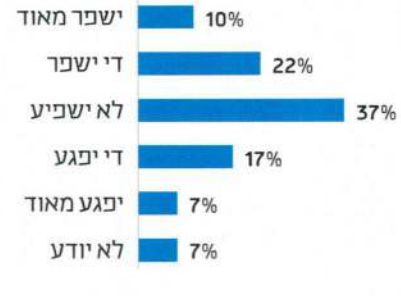

מקור: מוסד שמואל נאמן, סקר מיוני 2022

the marker
עמוד 33 , 02/04/2023 , 19.36 x 25.27
כתבים: איתן אבריאל
85548394

תמיכות והנחות ייחודיות להם הם זוכים כבר שנים ארוכות.

אכן, בימי קדם, החרדים ראו בחוקה מכשול ערכי שלא ניתן להסכין עמו. אבל דומה שכיום מה שמנחה אותם הוא השאלה האינסטרומנטלית: האם חוקה תעלה בקנה אחד עם הערכים השמרניים שלהם, והאם בית המשפט שיפרש את אותה חוקה יוכל לעשות זאת באופן שיפגע באורח חייהם ובתמיכת המדינה בו. וכאן טמון המלכוד. חוקה "חרדית", שמגילת הזכויות שלה תתיישב עם הערכים החרדיים, לא תוכל להיות מקובלת על רוב הציבור הישראלי ורק תוביל אותנו לחרדיזציה מהירה יותר של ישראל. בנוסף, חוקה כלשהי תהיה חסרת תועלת אם בית המשפט שיופקד על פרשנותה יהיה מסורס ומוטה, כמו זה שמבקשת לעצב הקואליציה הנוכחית, בתמיכה חרדית נלהבת. ממילא, גם במקרה כזה לחוקה לא יהיה ערך רב.

על כן, כינונה של חוקה כשלעצמו אינו שאלת היסוד. גם כאן כמו בהיבטים אחרים, השאלה היא באיזו מדינה נחיה: בישראל ציונית־חילונית וליברלית, או בישראל שבה רמת התשתיות היא זו של הודו והמרחב הציבורי של טורקיה. אם המגמות העכשוויות יימשכו, האפשרות השנייה והמרה היא הסבירה, בהיות חוקה או בהיעדרה. המאבק על החוקה, גם מול החרדים, הוא אם כן לא מאבק על הדרך הפורמלית למסגר את המבנה הערכי והמשטרי של ישראל, אלא על ליבתה המשטרית והערכית.

ד"ר שוקי פרידמן הוא סגן נשיא המכון למדיניות העם היהודי, מרצה למשפטים במרכז האקדמי פרס ומחבר הספר "לא אהבנו מדי" שיצא לאור לאחרונה בהוצאת "ידיעות אחרונות".

▶ מול הכנסת ומול בית הנשיא, היו הפגנות ענק עם שלטים 'מושחתים נמאסתם', היו שלטים על אוטובוסים ומודעות בעיתון. להפגנה המרכזית הגיעו 5,000 איש, והיו שם טדי קולק וציץ' - ירד פתאום גשם אז האירוע התקיים מתחת למדרגות של העירייה בתל אביב. אנשים התנדבו.

"להפגנה הגיע גם מאיר כהנא עם דגלים צהובים, הוא קרא לי 'מתיוון' - ואתה הרי יודע מה עושים במסורת היהודית למתיוונים, זה דין מוות - ובעיתון 'הצופה' השוו אותנו לנאצים. זה מאפיין את המאבק שמתרחש כיום. דווקא היתה לנו אידאולוגיה מהמסורת היהודית: נצמדנו לתנ"ך - אבל לנביאים. בן גוריון אמר: העבר הוא קניינו, אבל אנו לא קניין העבר. אם אנחנו עצמאים, אז צריך לאמץ לא רק את המורשת אלא גם עקרונות אוניברסליים. צריכים לבנות חברת מופת.

"אומרים לי: 'מה אתה מדבר על מהפכה משטרית, זו בסך הכל רפורמה משפטית'. זו רפורמה משפטית? זה שינוי מהותי שמתרחש, ב'בליץ'. בשום מדינה נורמלית לא היו ממשיכים את זה מול מאות אלפי אזרחים שמתקוממים"

"המסע הזה הצליח להעביר כמה חוקי יסוד אבל לא את החוקה מאחר שהחרדים התנגדו. מפלגת העבודה, שהיתה אז בשלטון, מכרה את נשמתה למפלגות החרדיות וקנתה את ההצבעות שלהם בכסף. כיום הם יכולים לקחת את הכסף לבד. היו גם הצעות חוקה של שמגר, של בר אילן, כולם התחילו אז לכתוב חוקות. אבל יש לי תקווה: אנחנו מתחילים לעבוד מחדש כאן באוניברסיטה, במכון רובינשטיין לחוקה, על הצעה חדשה. הציונות אמרה שיש מקום לכולם. אתה דתי? תהיה דתי. אתה לא דתי? תחיה את החיים שלך. אבל אסור שהמזימה הרעה הזו תעבור. אי אפשר לגזול מאתנו את הדמוקרטיה ואת החירות, ואין להם סמכות לעשות את זה. זו השליחות שלנו".

בפוליטיקה הנוכחית, יש סיכוי להעברת החוקה שאתם כותבים עתה פעם נוספת, או חוקה דומה?

"מתוך העוצמה של הציבור שהתעורר חייבים לצאת למערכה הקריטית לחוקה לישראל. רבע מהכנסת נגד חוקה, אבל 75%, כולל הליכוד, יכולים להיות בעדה. לחלופין, זו תהיה אחריות של הכנסת הבאה לכונן את החוקה לישראל. נוכל אז להכריז סופית שמדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית, שהאנושיות והצדק בראש מעיניה".

זה הזמן

בימים אלה, שבהם יריב לוין, הציונות הדתית, עוצמה יהודית והמפלגות החרדיות שולטים בכנסת, וכשבנימין נתניהו שבוי בידיהם בשל הצורך למסמס את משפטו, הסיכויים לקבלה של חוקה דווקא עתה נראים קלושים. בעבר טרפדו החרדים את המאמצים אף שאת השאלות העקרוניות, לרבות שאלת המדינה היהודית מול דמוקרטית, ניתן היה לפתור. הם עשו זאת תוך שימוש בכוחם הפוליטי כלשון מאזניים בין שני הגושים החילוניים, גם כשהחילונים היו בשלטון. הפעם, מאות אלפי ישראלים דורשים בדיוק את זה, וגם ניתן לשווק לימין את החוקה כאמצעי להגבלת הכוח ושיקול הדעת של בית המשפט. ד"ר הדס אהרון מאוניברסיטת ניו יורק, במאמר מ־2021 על "נרטיבים מכוננים", כתבה: "מנהיגים פוליטיים וחברתיים שיהיו מוכנים עם הסיפור הנכון, ברגע הנכון, יוכלו לנצל הזדמנות כדי להפיץ ולהטמיע אותו. רגעים של שינוי יכולים להיות בין היתר הקמת מדינה או יחידה פוליטית חדשה, חילופי משטר, חילופי שלטון, הפסד או ניצחון משמעותיים במלחמה או משבר כלכלי".

לפחות על פי התיאוריה, מדינת ישראל מזה עשרות שנים לא היתה בשלה לקבל חוקה כפי שהיא בשלה לכך כעת. ■

בן גוריון חותם על מגילת העצמאות. "רבע מהכנסת נגד חוקה" צילום: אי־פי

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 98-96 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com

the marker
עמוד 33 , 02/04/2023 , 25.65 x 25.93
כתבים: איתן אבריאל
85548395

צילום: אוהד צויגנברג

ההפיכה המשטרית | **חוק התורה**

חוק יסוד: החרדים דואגים לחרדים

מאת **שוקי פרידמן**

המאמץ לכונן חוקה לישראל ותיק ממדינת ישראל עצמה. כמעט 100 שנים מאז החל, ו־75 שנות מדינה, חוקה אין. בין המתנגדים לפרויקט החוקה, וכנראה הנחושים שבהם, הם החרדים. התנגדותם לחוקה נובעת מטעמים ערכיים - רק דבר האל יכול להוות חוקה - ומטעמים פרקטיים, שכן חוקה עלולה לפגוע באינטרסים הקהילתיים שלהם. הסכמה חרדית לחוקה תהיה רק אם ישוכנעו שהיא יכולה לשרת את מטרת העל שלהם, שהיא שרידותה ושגשוגה של הקהילה החרדית. במילים אחרות, בחוקה ראויה לשמה הם יאבקו עד נשמת אפם האחרונה, וחוקה שהם יסכימו לה, תישא כנראה את התואר הזה לשווא.

הניסיונות לכונן חוקה לישראל החלו בשנות ה־20 של המאה הקודמת. החרדים, שכבר אז היו מאוגדים במסגרת המפלגתית של "אגודת ישראל", זיהו את הציונות כאיום על זהותם, ואת הקמת המדינה כנוגדת את תפישת היסוד הדתית שלהם באשר לדרך הגאולה. בעיניהם, עדיפים היו חיים בגלות מהקמת מדינה יהודית לא־דתית בארץ ישראל. לכן כשזיהו את המאמץ החוקתי של משפטנים ציוניים הם פעלו לסכלו ביד אחת, וביד השנייה להציע אלטרנטיבה - חוקה שתהיה נאמנה באופן מוחלט לדין התורה, להלכה. המאמץ הזה נמשך עד ערב הקמת המדינה. כשהאפשרות להקמתה נהפכה מוחשית, החרדים חששו שלא יוכלו לקיים את חיי הדת שלהם בארץ לצד חששם מפני דמותה החילונית של המדינה. כדי "לבטח" את עצמם, הם חילצו מבן־גוריון את מכתב הסטטוס־קוו המפורסם שליבתו, מבחינתם, היתה היכולת לשמר את זרם החינוך העצמאי.

גם לאחר הקמת המדינה, שבמגילת העצמאות שלה הכריזה על הכוונה לכונן חוקה, היו אלו הנציגים החרדים (והדתיים) בכנסת שתרמו רבות להכשלת הפרויקט החוקתי. זאת לצד בן־גוריון שלא שש לכונן חוקה שתגביל את כוחו. גם ל"פשרת הררי" שהציעה לחוקק את החוקה "פרקים פרקים" באמצעות חוקי היסוד, התנגדו החרדים. בעיניהם, גם הנורמות החוקתיות - חוקי היסוד - שהיתה עתידה להוליד ההחלטה הזו, מסוכנות מכדי לאפשר להן לבוא לעולם.

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וחוק יסוד: חופש העיסוק, שחוקקו ב־1992, ו"המהפכה החוקתית" שבאה בעקבותיהם בפסק דין "בנק המזרחי" ב־1995, פתחו חזית חדשה בין החרדים לרעיון החוקה. הכרזתו של בית־המשפט כי בישראל יש חוקה וכי בסמכותו לפסול חוקים ונורמות אחרות מכוחה, יחד עם האקטיביזם

> בעיני החרדים, חוקה שהפרשן שלה הוא בית המשפט העליון היא לא פחות מסכנה קיומית. המחיש זאת היטב אריה דרעי ב־1996 כשאמר מעל דוכן הכנסת: "גם אם היית מביא את עשרת הדיברות כחוק־יסוד של ועדת החוקה, הייתי מצביע נגד"

השיפוטי אותו הוביל הנשיא (בדימוס) פרופ' אהרן ברק, הובילו להתנגשות חוזרת ונשנית בין בג"ץ לחרדים. כזו שהם תפשו כנובעת מ"המהפכה החוקתית" - כלומר, מהחוקה הישראלית הנשלמת והולכת. לא בכדי, אמון החרדים בבית המשפט העליון לאורך השנים נמוך ובשנים האחרונות הוא כ־7% בלבד.

הסוגיה המרכזית שמעסיקה את הציבוריות הישראלית, ובשביל החרדים היא קיומית, היא הגיוס לצבא. ב־20 השנים האחרונות פסל בג"ץ שוב ושוב את החוקים שבהם הסדירה הכנסת את הפטור לחרדים מגיוס, בשל הפגיעה בשוויון. החרדים ראו בכך איום ישיר על יכולתם לשמר את זהותם ואורח חייהם והטילו את כל כובד משקלם הפוליטי בקרב נגד בית המשפט. בנוסף לסוגיות הגיוס, גם בנושאים אחרים, כמו תשלומים ומלגות לאברכים, פסק בג"ץ נגד החרדים. זאת לצד שורה ארוכה של פסיקות בסוגיות דת ומדינה שלא פוגעות באופן ישיר באורח החיים החרדי, אבל נתפשות בעיני החרדים ככאלו שמתנגשות עם הערכים ותפישת היהדות האולטרה־אורתודוקסית שלהם.

בעיני החרדים, על כן, חוקה שהפרשן שלה הוא בית המשפט העליון היא לא פחות מסכנה קיומית. המחיש זאת היטב אריה דרעי ב־1996 כשאמר מעל דוכן הכנסת: "גם אם היית מביא את עשרת הדיברות כחוק־יסוד של ועדת החוקה, הייתי מצביע נגד". לאורך שני העשורים החולפים נעשו כמה ניסיונות, אזרחיים ופרלמנטריים, לכונן חוקה לישראל. תמיד היו אלה החרדים שהביעו לכך התנגדות עזה, וטרפדו את כינון החוקה.

עם זאת, בשנים האחרונות החרדים זיהו את הפוטנציאל הטמון בחוקי יסוד ולמרות הרתיעה המסורתית החלו לעשות בהם שימוש בעצמם. ראשית, הם תמכו בחוק הלאום, שבעיניהם לא היה בו פוטנציאל נזק עבורם. בנוסף, כבר ב־2018 הציעו לראשונה את חוק יסוד: לימוד תורה, שתכליתו להעניק ללומדי התורה מעמד ערכי זהה לזה של משרתים בצבא, או במילים אחרות, למנוע, באמצעות חוק יסוד, את האפשרות שאלה ייפגעו והטבות שיינתנו להם יוגבלו.

כוכב הצפון של ההנהגה והפוליטיקאים החרדים הוא ביצור חומות הקהילה, מניעת שחיקה בזהות החרדית וטיפוח אורח החיים החרדי בקהילה הצומחת במהירות. לשם מכוונים מאמציהם הפוליטיים וההנהגתיים, פנימה לתוך הקהילה והחוצה אל מול המדינה ומוסדותיה. המוטיבציה המרכזית שלהם ביחסיהם עם מדינת ישראל היא שזו לא תפעל באופן שעלול לפגוע בזהותם, למשל באמצעות גיוס; ויחד עם זאת כמובן שתמשיך לממן את אורח החיים החרדי באמצעות תקציבים,

יפעת מידע תקשורתי
דרך מנחם בגין 96-98 תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5615166 www.ifat.com